

พุทธธรรมกับการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน

Buddhism and Buddhist Participation in Community Development

พระมหาชัยเดช อธิปญโญ (ปัญสุวรรณ)

Phramaha Chaiyadech Adhipanyo (Pansuwan)

สมเดช นามเกต

Somdet Namket

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus

E-mail: 6702105011@mcu.ac.th

(Received: September 3, 2024/ Revisec: December 13, 2024/ Accepted: December 27, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้ศึกษา หลักพุทธธรรมกับการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้ผลการศึกษา 5 ด้านดังนี้ (1) การพัฒนาด้านสังคม ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 มีความเมตตา ความรัก อยากรช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์มีความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีใจเป็นกลาง มองตามเป็นจริง มีจิตมั่นคง (2) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักทิริ โอตตปปะ จะทำให้มนุษย์ไม่กล้าทำร้ายกัน ไม่กล้าทำลายธรรมชาติ จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกันปกป้องดูแลกัน แล้วจะนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติ (3) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา โภคทรัพย์ รู้จักเสวนาคบหาคนดี รู้วิธีการสร้างรายได้และกำหนดรายจ่าย (4) การพัฒนาด้านการปกครอง ด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ (5) การพัฒนาด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักกัตถัญญุตเวทิตา 1) อาศัยประเพณี 12 เดือนของชุมชน 2) ประสานสัมพันธ์กับลูกหลาน 3) ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย

คำสำคัญ: พุทธธรรม; การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ; การพัฒนาชุมชน

Abstract

This academic article has studied Buddhist principles and Buddhist participation in community development. The results of the study were 5 areas as follows: (1) social development With the 4 Brahmavihāra principles, there is kindness, love, wanting to help others escape suffering, and being joyful and happy. When you see others living happily, having a neutral mind, looking realistic, and having a stable mind. (2) Environmental development with the principles of perfection will make humans not dare to harm each other. Don't dare destroy nature. It will lead to cooperation and cooperation to protect and care for each other. Then it will lead to nature conservation. (3) Economic development With the 4 principles of diligence and diligence. Know how to protect, store, and maintain wealth. Know how to socialize and associate with good people. Know how to generate income and determine expenses (4) Governance development With the ten ten principles of the Dotsapidharat Dhamma (5) Cultural development With the principles of filial piety: 1) Rely on the community's 12-month tradition. 2) Coordinate relationships with children and grandchildren. 3) Conduct yourself consistently.

Keywords: Buddhism; Buddhist participation; community development

1. บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553: 83) หากแต่การพัฒนาที่กำลังเป็นไปอยู่นั้น ต่างอิงกระแสนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก ที่เป็นการพัฒนาในด้านวัตถุ โดยละเลยการควบคุม และสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและชุมชนฐานราก (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554: 32) หากแต่เน้นแนวทางการพัฒนาในสังคมทุนนิยม โลกาภิวัตน์ ที่มีการแข่งขันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในด้านผลกำไรเพียงในด้านปัจเจก หรือแม้ในองค์การภาครัฐ ก็วัดผลการพัฒนาประเทศ โดยเน้นเพียงด้านปัจจัยผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP : Gross Domestic Product) เป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียว ทำให้สังคมไทยประสบปัญหาสังคมมากมายเนื่องมาจากการวัดผลแห่งการพัฒนาเพียงความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ โดยละเลยการควบคุมและสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ และชุมชนฐานราก ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตที่ขาดสมดุลระหว่างวัตถุ กับจิตใจ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2541: 17) อันเนื่องมาจากการพัฒนาแบบขาดความสมดุลและไม่ยั่งยืน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 1518: 19) ปัญหาเหล่านี้ เป็นผลมาจากการที่ภาครัฐ

มองไม่เห็นคุณค่าของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพราะการพัฒนาที่ผ่านมานอกจากเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวแล้ว ก็ยังเน้นการพัฒนาแบบรวมศูนย์ในระดับมหภาค (Top-Down Development) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ประชาธิปไตย และความยุติธรรม การพัฒนาจึงล้มเหลวในหลายด้าน เป็นการพัฒนาแบบมิถิลาธิปไตย ซึ่งนำไปสู่มิถิลาพัฒนา (ประเวศ วะสี, 2552: 9)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการของการสร้างช่องทางที่ทำให้เรื่องที่แตกต่างกันนี้ สู่การสานเสวนาที่แท้จริง ระหว่างประชาชนที่มีมุมมองต่าง ๆ กันไป จะเป็นวิธีการที่สร้างความมั่นใจว่า มีปฏิสัมพันธ์ที่แท้จริง เกิดขึ้นและสร้างความมั่นใจต่อสาธารณชนว่ามุมมองต่าง ๆ ของประชาชนจะได้รับการนำมาสู่การ พิจารณาด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนจะให้ข้อมูลแก่ผู้มีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับความสำคัญที่สัมพันธ์กับสาธารณชนในมุมมองทางเลือกที่มีคุณค่าที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้น ๆ (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2551: 20) จากเหตุผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนในภาพรวมเป็นผลดีการพัฒนาชุมชน ให้เกิดความสามัคคี ผู้ศึกษาจึงได้เสนอแนวทางในการใช้หลักพุทธธรรม บูรณาการกับการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อที่จะได้เห็นการสร้างการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านนั้นส่งผลที่ดีทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้นำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนโดยการใช้ทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เป็นทางโลก และทฤษฎีที่เป็นทางธรรม

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชน หรือชุมชน สามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ใน การกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ มีส่วนในการควบคุม ประเมินผลโครงการต่าง ๆ ดังนั้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมนั้น เป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ปฏิบัติ เหตุนี้ การโน้มน้าวจิตใจของแต่ละคนให้เห็นด้วยเป็นเรื่อง ยาก จึงต้องอาศัยทฤษฎี เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ หลักทฤษฎีมีหลักการต่าง ๆ ดังนี้

อำนาจ อนันตชัย ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ทฤษฎีในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจะช่วย ปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดีขึ้น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมี 4 ประการ คือ

1) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (mass persuasion) เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้แก้ไขปัญหาการ ขัดแย้งในการปฏิบัติงาน โดยผู้เกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะความรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ดำเนินงานบรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น การเกลี้ยกล่อมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนและถ้า การเกลี้ยกล่อมนั้น เป็นเรื่องตรงกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ย่อมส่งผลถึงการมีส่วนร่วมในที่สุด

2) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการ ทางกายและใจ ถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไป ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเอง การจะ สร้างขวัญให้ดีต้อง

พยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาไรต์เอาเปรียบ การให้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น เมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญ ดีจะเกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงาน ทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและ ขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเรา โดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดี ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

3) ทฤษฎีสร้างความรู้สึกรักชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วม ร่วมคือการสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมให้เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศ หรือ เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีต่อท้องถิ่น

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership Theory) คือ การอธิบายถึงลักษณะของความเป็นผู้นำ เพื่อที่จะทำนายและควบคุมความมีประสิทธิภาพของผู้นำ กระบวนทัศน์ในการศึกษาภาวะผู้นำ มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ในระยะแรกให้ความสำคัญกับการศึกษา คุณลักษณะผู้นำ ระยะต่อมาสนใจ พฤติกรรมของผู้นำและผู้นำตามสถานการณ์ ปัจจุบันกระบวนทัศน์ในการศึกษาภาวะผู้นำ ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการผสมผสานแนวคิดเดิม เกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) หรือ ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบบูรณาการ (Integrative Leadership Theory) ดังนั้น การแบ่งทฤษฎีภาวะ ผู้นำตามวิวัฒนาการ(Lussier and Achua. 2001 : 16 - 17)

อคิน รพีพัฒน์, 2551:8 ได้ให้ทรรศนะไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuation) Maslow ได้อธิบายว่า การเกลี้ยกล่อม นั้นหมายถึง การใช้การเขียนหรือคำพูด เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดความน่าเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อม นั้นมีประโยชน์ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน (อคิน รพีพัฒน์, 2551: 8) โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตาม หลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่าลำดับขั้น ความต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจาก น้อยไปมาก ซึ่งแบ่งได้ทั้งหมด 5 ระดับ ดังนี้

1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา(physiological needs) นั้นเป็นความต้องการระดับพื้นฐานของมนุษย์ (Survival needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงความต้องการทางเพศ

1.2 ความต้องการทางด้านความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (Safety and Security needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือจากการถูกขโมยทรัพย์สินมีค่า หรือความมั่นคงในด้านการทำงาน รวมไปถึงการมีชีวิตที่มีความมั่นคงในสังคม

1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านความรัก และความต้องการที่จะให้สังคมได้รับการยอมรับ

1.4 ความต้องการชื่อเสียงและเกียรติยศ (Self-esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องจากผู้อื่น ความต้องการทางด้านนี้นั้นเป็นความต้องการที่มีระดับสูงที่เกี่ยวกับความสามารถในตัวเอง ความมั่นใจ และความสำคัญของบุคคล

1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-actualization needs) เป็นความต้องการ ในขั้นสูงสุด ที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกๆอย่างตามที่ตนมีความนึกคิด เพื่อจะพัฒนาตัวเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในความต้องการทางด้านนี้ จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการ ทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูง ตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไป ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเอง การจะ สร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้าง ทศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบ การให้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมี ขวัญดีจะ เกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

3. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วม ร่วมคือ การสร้างความรู้รักชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือ เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมภายในชุมชนให้สัมฤทธิ์ผลได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยหลักทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวจิตใจของคนในชุมชนให้คล้อยตาม หรือให้เกิดการ ยอมรับในแนวทางปฏิบัติในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพราะการพัฒนาในแต่ละระดับนั้น ก็เพื่อต้องการ การแก้ไขปัญหา ร่วมสร้างและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในทุก ด้าน การพัฒนาจะได้สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนในพื้นที่ เกิดความตระหนัก ร่วมกันแก้ไขปัญหาและความเข้าใจในแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ในบางครั้งการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชนก็เกิดอุปสรรค กล่าวคือ ไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้น แนวทฤษฎี (แรงจูงใจ) จึงเป็นหลักการ ในเชิงจิตวิทยาอีกประเภทหนึ่งที่สามารถกระตุ้นคนในชุมชน ให้เกิดแรงผลักดันเพื่อทำให้ให้เกิดการ กระทำได้ เพื่อทำให้การปฏิบัติงานให้ได้ผลตามเป้าประสงค์นั่นเอง

2. หลักธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปพัฒนาชุมชนนั้น เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถ นำมาแก้ปัญหาในเชิงจริยธรรม เนื่องจากทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีให้แก่ผู้นำและชุมชน หรือผู้ปกครอง และยังนำไป

ประยุกต์เพื่อใช้ในการบริหารองค์กรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ ที่จะประสบ ความสำเร็จได้นั้น จะต้องมีหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ตัวเองและ องค์กร ทั้งการทำงาน ทางร่างกาย ทางจิตใจ เพิ่มความรู้และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ ของตนอย่างถูกต้องและชาญฉลาด หลักธรรมที่สำคัญที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนมีดังนี้

2.1 หลักธรรมเพื่อพัฒนาด้านสังคม

สังคม คือ การที่มีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งมาอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ มีจุดมุ่งหมายบางอย่าง ร่วมกัน ตลอดจนมีการสร้างรูปแบบของพฤติกรรมร่วมกัน แต่บางครั้งก็เกิดมีปัญหาขัดแย้งกันขึ้น อาจ มีสาเหตุหลาย ประการ เช่น ปัญหาด้านส่วนตัว ครอบครัว สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ปัญหาที่สำคัญจะ เป็นเรื่องส่วนบุคคล เพราะเป็นรากฐานของครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนย่อยของสังคมไทยส่วนใหญ่ หลักธรรมที่สามารถนำไป พัฒนาในด้านสังคม คือ พรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมของผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีจิตใจยิ่งกว้างใหญ่ เปรียบเสมือนพระ พรหมของทางศาสนาพราหมณ์ มี 4 อย่าง คือ

1) เมตตา คือ ความรักใคร่ หรือความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข มีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำ คุณประโยชน์ให้แก่มนุษย์หรือสัตว์

2) กรุณา คือ ความสงสาร ปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ และปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนให้กับสัตว์

3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใส ประกอบด้วยอารมณ์เบิกบานอยู่ เสมอ และพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข มีความเจริญงอกงาม

4) อุเบกขาหรือความที่มีใจเป็นกลาง คือการไม่ยึดติดกับความรู้สึกใดๆ ไม่ว่าจะ เป็นความสุข ความทุกข์ เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ก็จะได้รับรู้และยอมรับมันเป็นกลาง ไม่เข้าไปยึดติด เป็นการ มองเห็นความเป็นจริงของสรรพสิ่งอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลงไหลในสิ่งที่ เป็นไป

พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังกหัตถุเป็นต้น อนึ่ง ใน การที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร 4 ให้ถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2557: 126)

ดังนั้นพรหมวิหารมีลักษณะของการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับสังคม หรือเป็นการ กระทำที่ นำไปสู่ความสมดุลของการอยู่ร่วมกัน เพราะเมตตาจะทำให้สังคมมีความปรารถนาดี ความ เป็นมิตรต่อกัน กรุณาทำให้คนในสังคมอยากช่วยเหลือกัน มุทิตาทำให้กิจกรรมที่ต่างต่าง ๆ ในสังคม ดำเนินต่อไปอย่าง ราบรื่น มุทิตาเป็นแรงจูงใจให้คนในสังคมมีการสร้างสรรค์สิ่งดีงามในสังคม อุเบกขา จะเป็นองค์ธรรม ซึ่งทำให้ กลไกของสังคมนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.2 หลักธรรมเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่อยู่รอบตัวเรามีทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ หรือทรัพยากรต่าง ๆ ส่วนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ส่วนสาธารณะและมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อย่างใกล้ชิด จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สิ่งแวดล้อมทุกชนิดมีผลโดยตรงและโดยทางอ้อม "หลักธรรมอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและปกป้อง ค้ำครองโลก ไม่ให้ถูกทำลายไปมากกว่านี้ คือ ทิริ ได้แก่ ความละอายต่อบาปและโอตตปปะ ได้แก่ ความเกรงกลัวต่อบาป คนเราเมื่อกระทำต่อกัน กระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยปราศจาก ความละอายใจและความเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะเกิดต่อตนเอง ทำให้การทำลายสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดวิกฤตภาวะโลกร้อน" ดังนั้น ทิริ โอตตปปะ จึงมีส่วนช่วย ยับยั้งพฤติกรรมของมนุษย์ที่ไม่มีความละอายได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิง พฤติกรรมในทางที่ไม่ดี เปลี่ยนมาทำความดีได้ หลักการดังกล่าวมีทรศนะต่าง ๆ ดังนี้

1) ทิริ หมายถึง ความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่ว ต่อการทำความผิดและต่อการประพฤตินุจริตทั้งหลาย ความละอายใจตัวเองที่จะละเว้น ไม่ทำความดีซึ่งควรทำให้เกิดมีในตน เช่น บิดามารดา มีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรธิดาของ เช่นนี้เรียกว่ามีทิริ

2) โอตตปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหว เมื่อจะทำชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตาม ให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษ หรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำความชั่ว จากการ ประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสีย อิศรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ ทำให้สังคมเกิดความไม่ไว้วางใจและในที่สุดก็ เกิดความเดือดให้กับตนเอง เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2563: 172)

ดังนั้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งเตือนใจในเรื่องเกี่ยวกับการค้ำครองโลกให้ รอดปลอดภัย จะทำให้มนุษย์ไม่กล้าทำร้ายกันไม่กล้าทำลายธรรมชาติ ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมจะ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกันปกป้องดูแลกัน แล้วจะนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดย ธรรมชาตินั้นถ้าหากมนุษย์ไม่เข้าไปทำลายสิ่งต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ประเทศชาติก็ จะน่าอยู่เพราะมีสิ่งแวดล้อมที่ดี กล่าวคือ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต้องอิงอาศัยต่อกันอยู่ตลอดเวลา ถ้า เราไม่รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมก็จะทำให้เกิดผลร้ายทางธรรมชาติตามมานั่นเอง

2.3. หลักธรรมเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้แก้ความเลื่อมทางศีลธรรม แต่ไม่มองข้ามปัญหา ทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ สอนให้แก้ความชั่วด้วยความดี สอนให้แก้ที่ตัวเองก่อน เพราะปัญหาที่ สำคัญยิ่งในชีวิตมนุษย์ คือ ปัญหาเศรษฐกิจ การใช้จับจ่ายใช้สอยบำบัดความต้องการต่าง ๆ เพราะ จุดประสงค์ของเศรษฐกิจ

นั้น ได้แก่ การพยายามบำบัด หรือสนองความต้องการของมนุษย์ คำสอนที่ เป็นหลักเศรษฐกิจในบางครั้งพระ พุทธองค์ก็จะสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยัน เป็น ต้น หลักธรรมที่สามารถนำไปพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 หรือสังวัตตนิกธรรม หมายถึง คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้าง หลักฐานได้และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็น ประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง หลักการ ดังกล่าวมีดังนี้

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การ งาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหา วิธีการที่เหมาะสมที่สุด จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์และ ผลงานที่ ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย ทำ การงานหาทรัพย์โดยถูกต้องตามหลักศีลธรรมและกฎหมายที่กำหนดแล้ว ทรัพย์ สมบัติ เงินทองที่ตนได้มาโดย สุจริตนั้นย่อมเป็นผลที่ดีทำให้ชีวิตประสบสุข

3. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ซีก จูงไป ในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับ ถือและมี คุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ ฝืดเคือง หรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ผลจากการปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวก็จะทำให้เกิดมีความสุข ตามหลักธรรมที่เรียกว่า "สุขของ คฤหัสถ์ หรือคิหิสุข เรียกได้อีกอย่างว่า "กามโกศิสุข 4" หรือสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึง ให้ได้สม่าเสมอ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี มีอยู่ 4 ประการ คือ 1. อัตถิสุข ได้แก่ สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความ ภูมิใจ ความเอิบอímใจ ว่าตนมีโภค ทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบ ธรรม 2. โภคสุข ได้แก่ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ ที่ได้มาโดย ชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยงและบำเพ็ญประโยชน์ 3. อนนสุข ได้แก่ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความ ภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนเป็นไท ไม่ มีหนี้สินติดค้างใคร 4. อนวัชชสุข ได้แก่ สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจ ว่าตนมี ความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทาง วาจาและทางใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2550: 41)

ดังนั้น ติฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ นั้น มีหลักธรรมที่มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ ประพฤติ ปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่าง มั่นคง ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟังนับถือ เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่

ส่วนรวม เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการ ทำงานและการดำรงชีวิตและยังช่วยลด ปัญหาทางสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย

2.4 หลักธรรมเพื่อพัฒนาด้านการปกครอง

ทศพิธราชธรรม คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครอง หรือราชธรรม 10 ประการ เป็นคุณธรรมที่ โบราณ บัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล พระมหากษัตริย์ในอดีต ได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราช จริยาวัตร แม้ บุคคลผู้มีใช้พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตาม โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้ มา ปฏิบัติในการบริหาร การปกครอง เพื่อให้เกิดความสวัสดิในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครอง ยิ่ง ๆขึ้นไป คุณสมบัติของนัก บริหาร หรือนักปกครอง หรือผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ตั้งแต่พระราชามหา กษัตริย์ นักบริหารและนักปกครอง ทั่วไป ทศพิธราชธรรม 10 ประการ หลักการดังกล่าวมีดังนี้

1. ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อ ทั้งทางกายและใจ ตลอดจนถึงการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ เสียสละ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ประชาราษฎร์ทั่วไป
2. ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงาม เป็นสุจริตธรรม มีความสงบเรียบร้อย สำรวมกาย วาจาใจ จนเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์
3. บริจาคะ หรือการบริจาคน หมายถึง การเสียสละความสุข ความสำราญส่วนตัว เพื่อ ประโยชน์สุขของประชาชน ราษฎร์ หรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
4. อาชชวะ หมายถึง ความซื่อตรง ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง
5. มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยน ความสุภาพ และความมีอัธยาศัยนุ่มนวล ไม่ถือตัว ตลอดจนถึงความสง่างาม และท่วงทีอันเป็นที่รักและยำเกรง
6. ตบะ หมายถึง ความเพียร การข่มใจ และความทรงเดชอันเป็นที่มาของพระบรมเดชาานุภาพ
7. อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ ไม่ลุแก่อำนาจ หรือว่า มีความเมตตาเป็นธรรมประจำใจอยู่ เสมอ
8. อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียนกดขี่ ไม่หลงระเห็จในอำนาจขาดความกรุณา
9. ขันติ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น ทนต่อการทำงานที่ตรากตรำไม่ท้อถอย ไม่ยอมหมัด กำลังใจ และไม่ละทิ้งการทำงานที่เป็นการบำเพ็ญโดยชอบธรรม
10. อวิโรธนะ หมายถึง การยึดมั่นในธรรม การยึดความเที่ยงธรรม ความถูกต้องเป็นที่ตั้ง (พระ ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน, 2552: 20)

ดังนั้นทศพิธราชธรรม 10 ประการ กล่าวได้ว่า เป็นหลักธรรมของผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำและ ผู้ปกครองรัฐ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนถึงนักปกครองโดยทั่วไป ถือได้ ว่าเป็นธรรมที่สุด

ยอดของนักบริหาร ถ้าบุคคลใดสามารถนำเอาไปใช้ได้ครบทุกข้อ หรือข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งส่วนรวมและส่วนของแต่ละบุคคลและยังเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคล เป็นคนดีทั้งของชาติและคนดีของ สังคมอีกด้วย เช่น ให้ปันช่วยประชาด้วยการบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดย มุ่งปกครอง เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์และให้การอนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ ได้รับประโยชน์สุขรักษาความสุจริต เป็นต้น มี อหยาศัยไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความ งามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ไม่หลงไหล หมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มี ความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ ไม่มีความเอนเอียง ห้วนไหว เหล่านี้เป็นคุณสมบัติของนัก ปกครองที่ดีนั่นเอง

2.5 หลักธรรมเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรม

กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ผู้รู้อุปการะ ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่น และ แสดงออก เพื่อเชิดชูความดีนั้น หลักการดังกล่าวมีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาแสดงทรรศนะไว้ อย่างหลากหลาย เช่น ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นวัฒนธรรมที่ต้งาม วัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความ กตัญญูกตเวทิตาไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วัน สงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น ความกตัญญู กตเวทิตาทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำ หน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง ความกตัญญู ช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหา สงครามปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ก็จะหมดไป (พระธรรมโกศาจารย์ และ ปัญญานันท์ทิกขุ, 2536: 7) คนไทยส่วนใหญ่มีความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมอยู่ เสมอ วิธีในการดำเนินชีวิตก็ จะสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา นั้นเอง หลักการดังกล่าวมีดังนี้

1. อาศัยประเพณี 12 เดือน ได้แก่ "ฮีต 12" ที่ชาวพุทธได้ถือปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าไม่ สามารถไป ครบทุกเดือนก็ตาม ที่ว่าอาศัย คือ การถือปฏิบัติ หรือมีสัญญากับตัวเองว่า หากทางบ้านมี การทำบุญก็จะ อาศัยเทศกาลงานบุญนี้ เป็นเหตุต้องกลับบ้าน นอกจากไปร่วมทำบุญแล้วที่สำคัญคือ การได้ไปดูแล หรือ ปรนนิบัติพ่อแม่ ด้วยการให้ชาน้ำ อาหารการกิน เงินและอื่นๆ ตามสมควร เรียก ได้ว่าเดือนหนึ่งไปร่วม รับประทานอาหารกับพ่อแม่

2. ประสานสัมพันธ์กับลูกหลาน หมายความว่า ก่อนเดินทางไปจะต้องบอกลูกหลาน ผู้อยู่ ใกล้ ทราบและบอกกล่าวกับพ่อแม่และตายายได้ทราบ เวลาไปถึงบ้านก็จะให้ลูกหลานได้ช่วยจัดสิ่งของ เครื่องใช้ ต่าง ๆ ให้ดูดีเพื่อนำไปมอบให้พ่อแม่ ทำแบบนี้เป็นการสร้างความตระหนักได้เป็นอย่างดี

3. ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ทุกวันนี้คิดอยู่เสมอว่า หากเราไม่ทำแล้วใครจะทำ โดยเฉพาะ บพบาทหน้าที่ ที่ทำอยู่ทุกวันนี้เป็นแรงผลักดัน หรือเป็นแรงกระตุ้นให้ตระหนักอยู่เสมอว่า ต้องปฏิบัติตนให้ เสมอต้นเสมอปลายจนกลายเป็นปกติของชีวิตไปแล้ว มีบางเดือนที่ยุ่งกับงานไม่มี เวลาไปจะรู้สึกขัดเคืองตัวเอง แต่ได้ให้ลูกหลานที่อยู่ใกล้ได้ทำหน้าที่แทนการที่ให้ลูกหลานทำแทนเรา ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยพัฒนา หรือ สร้างความตระหนักต่อการบำรุงพ่อแม่ได้เป็นอย่างดี (นัยนา นามเข็ม, 2554: 94)

ดังนั้นความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ กับผู้อื่น และสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มี บิดามารดา ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้นต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัย ปัจจัย 4 เป็นเครื่องเลี้ยง ชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจ มนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรม ลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้นให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความ เจริญรุ่งเรืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความ กตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติ

3. สรุป

การศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปพัฒนาชุมชนนั้น เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถ นำองค์ความรู้จากการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวเองก่อนในการสร้างความเข้าใจตนเอง เข้าใจหลักพุทธธรรม เข้าใจสังคม แล้วนำมาแก้ปัญหาในเชิงคุณธรรม จริยธรรม เนื่องจากทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีให้แก่ผู้นำ และ ชุมชน หรือผู้ปกครอง และยังนำไปประยุกต์เพื่อใช้ในการบริหารองค์กรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น องค์กรต่าง ๆ ที่จะประสบ ความสำเร็จได้นั้น จะต้องมีหลักธรรมเพื่อเป็นปรัชญา หรือแนวคิดเพื่อที่จะเป็นกรอบกำหนด ทิศทาง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ตัวเอง และองค์กร ทั้งการทำงาน ทางร่างกาย ทาง จิตใจ เพิ่มความรู้และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ ของตนอย่างถูกต้องและซื่อสัตย์ หลักธรรมที่ สำคัญที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชน ในการสร้างความสามัคคี ที่ได้รับความสุข คือผลประโยชน์ร่วมกัน

พุทธธรรมกับการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้ผลการศึกษา มี 5 ด้านดังนี้

1. การพัฒนาด้านสังคม ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 1. เมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข 2.กรุณา คือ ความสงสาร ต้องการให้ผู้อื่นที่กำลังทุกข์อยู่พ้นจากความทุกข์ 3. มุทิตา คือ มุทิตา คือ ความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น 4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เป็นสุขหรือทุกข์ เพราะพิจารณาเห็นผลที่สัตว์ได้รับตามกฎแห่งกรรม

2. การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักหิริ โอตตปปะ จะทำให้มนุษย์ไม่กล้าทำร้ายกัน ไม่กล้า ทำลายธรรมชาติ จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกันปกป้องดูแลกัน แล้วจะนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติ หิริ คือ ความละอายแก่ใจในขณะกำลังจะทำชั่ว ทั้งทางกาย วาจา ใจ รู้สึกขะแยงใจไม่กล้าทำความชั่ว โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต คิดเห็นภัยที่เกิดจากการทำความชั่ว ธรรมเหล่านี้ท่านเรียกว่า ธรรมสำหรับ คุ่มครองโลก เพราะยอมคุ่มครองโลกให้อยู่กันด้วยความรักสามัคคี ไม่มีความอาฆาตพยาบาทปองร้ายกันและ กัน ทำให้การเป็นอยู่ร่วมกัน มีความสงบสุขร่มเย็น นอกจากนี้ หิริโอตตปปะยังเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งห้ามปราม ไม่ให้กล้าทำความชั่วลงได้ แม้มีโอกาสที่จะกระทำ เมื่อเข้าใจว่าการที่จะทำเป็นความชั่วแล้ว ก็รู้สึกละอาย หวาดหวั่นใจไม่อาจทำลง เพราะถือหิริโอตตปปะเป็นใหญ่ โลกจึงมีความสุขและตั้งอยู่ยั่งยืนสืบมา ดังนั้นผู้ที่ เป็นกัลยาณมิตรจะต้องทำคุณธรรมข้อนี้ให้มีให้เป็นขึ้นมาในใจ เพราะในขณะที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะทำให้ เราสามารถพิชิตเป้าหมายได้อย่างงดงาม โดยไม่มีรอยแผลคือบาปอกุศลที่ทำให้หนักถึงแล้วแห่งใจตนเอง

3. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล 4 1. อนุฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วยด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เคารรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัย ต่าง ๆ 3. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนกับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา 4. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

4. การพัฒนาด้านการปกครอง ด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ 1. ทานัง หรือการให้หมายถึงการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ การทรงเสียสละพระกำลังในการปกครอง แผ่นดิน การพระราชทานพระราชดำริอันก่อให้เกิดสติปัญญาและพัฒนาชาติ การพระราชทานเสรีภาพอันเป็นหัวใจแห่งมนุษย 2. ศีลิ่ง หรือการตั้งและทรงประพฤติพระราชจริยานุวัตร พระกาย พระวาจา ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนา อันได้แก่ เบญจศีลมาเสมอ 3. ปริจาคัง หรือการบริจาค อันได้แก่ การที่ทรงสละสิ่งไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยเพื่อสิ่งที่ดีกว่า คือ เมื่อถึง คราวก็สละได้ แม้พระราชทรัพย์ ตลอดจนพระโลหิต หรือแม้แต่พระชนม์ชีพ เพื่อรักษาธรรมและพระราชอาณาจักรของ พระองค์ 4. อาชชะวัง หรือความซื่อตรง อันได้แก่ การที่ทรงซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อ พระราชสัมพันธ์มิตร และอาณาประชาราษฎร์ 5. มัทพะวัง หรือทรงเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน เคารพในเหตุผลที่ควร ทรงมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่ เสมอกันและต่ำกว่า 6. ตะบิง หรือความเพียรที่แผดเผาความเกียจคร้าน คือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งพระราชอุตสาหะปฏิบัติพระราช ภารกิจให้เป็นไปด้วยดี โดยปราศจากความเกียจคร้าน 7. อักโกระ หรือความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่พยายามมุ่งร้ายผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ตามเหตุผล และสำหรับ พระมหากษัตริย์นั้น ต้องทรงมีพระเมตตาไม่ทรงก่อเวรแก่ผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธโดยเหตุที่ไม่ควร และแม้จะทรงพระพิโรธ ก็ทรงข่มเสียให้สงบได้ 8. อะวีหิสัญจะ คือ ทรงมีพระราชอัธยาศัย กอปรด้วยพระมหากษัตริย์ ไม่ทรงก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่น ทรงปกครอง ประชาชนตั้งบิดาปกครองบุตร 9. ชันติญจะ คือ การที่ทรงมีพระราชจริยานุวัตร อันอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาพระราชหฤทัย และพระอาการ พระกาย พระวาจา ให้เรียบร้อย 10. อะวีโรธะนัง คือ การที่ทรงตั้งอยู่ในขัตติยราชประเพณี ไม่ทรงประพฤติผิดจากพระราชจริยานุวัตร นิติศาสตร์ ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนที่มีความชอบ ทรงบำราบคนที่มีความผิดโดยปราศจากอำนาจอคติ 4 ประการ และไม่ทรงแสดงให้เห็นด้วยพระราชหฤทัยยินดียินร้าย

5. การพัฒนาด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักกตัญญูกตเวทิตา 1. อาศัยประเพณี 12 เดือนของชุมชน 2. ประสานสัมพันธ์กับลูกหลาน 3. ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย

4. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). *ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- นัยนา นามเข้ม. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2552). *กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย : ท้องถิ่นเข้มแข็ง*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.).
- พระชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน. (2552). *ธรรมวาทะ ข้อคิด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เลียงเชียง.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). *อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพบุ๊คส์ไตร์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เลียงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ และปัญญานันทภิกขุ. (2536). *กตัญญูทเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (2518). *พระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพระราชเลขาธิการ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2550). *ธรรมนุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวयरพิมพ์.
- _____. (2557). *พุทธธรรมฉบับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท.
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

- Chuaybamrung T. (2011). *Wisdom for Creative Local Development*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- His Majesty King Bhumibol Adulyadej. (2015). *Royal Advice Given at the Graduation Ceremony of Kasetsart University Graduates on Thursday, July 18, 1974*. Bangkok: Office of the Royal Secretary.
- Namkhem N. (2011). *A Study and Analysis of Parent Support According to the Theravada Buddhist Concept*. Master of Buddhist Studies Thesis, Major in Buddhism. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Chaiwat Thammawattano. (2009). *Dhamma Words, Thoughts*. Bangkok: Liang Chiang Publishing.
- Phra Thep Wethi (Prayut Payutto). (1992). *Udomtham Leads the Consciousness of Thai Society*. 2nd ed. Bangkok: Bangkok Bookstore.
- Phra Thammakittiwong (Thongdee Suratejo). (2005). *Dictionary for Buddhist Studies, Temple Words*. Bangkok: Liang Siang Publishing House.
- Phra Thammakosachan and Panyanantha Bhikkhu. (2013). *Gratitude is a Sign of a Good Person*. Bangkok: Thammasapha.
- Phra Phromkunaphon (P. A. Payutto). (2007). *Life's Charter*. 8th ed. Bangkok: Phim Suay Printing.
- Phra Phromkunaphon (P. A. Payutto). (2014). *Expanded Edition of Buddhism*. 39th ed. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Rapiphat A. (1984). *Community Participation in Rural Development in Thai Social and Cultural Conditions*. Bangkok: Saksopa Printing.
- Wattanasap W., et al. (2008). *Public Participation*. Khon Kaen: Siriphan Offset Printing.
- Wasi P. (2009). *A New Paradigm for Thailand's Development: Strong Locality*. Bangkok: National Health Foundation (NHSO).